

# שמעתא למיקתא

## גליון לה' - פ' ויצא ה'תשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' הנוסע במכונית האם חייב לחגור חגורה משום דינא דמלכותא דינא

א. דינא דמלכותא דינא. ב. באיזה חוקים אמרינן כן. ג. חוקים לתקון המדינה. ד. חוקים שהם לתועלת שמירת הנפש.

### א. דינא דמלכותא דינא

מבואר בגיטין (י: ובי"ב) דאמרין דינא דמלכותא דינא. וכן פסקו הרמב"ם (נזלה ואבדה פ"ה הי"א-יז) והרא"ש (דברים פ"ג סי' יא). וכתב התשב"ץ (ח"א סי' קנ"ג ד"ה גרסינן) דהכי פסקו כולוהו רבואתא ז"ל. ועיין מש"כ בזה בגליון ל"ד.

### ב. באיזה חוקים אמרינן כן

והנה נחלקו הראשונים האם דד"ד נאמר נמי על דינים של בין אדם לחבירו (הנוגעים לדיני ממונות) או על עסקי המלך לחוד. דעת ספר התרומה (שער מו ח"ה אות ה) כחכמי הצרפתים שלא נאמר דד"ד כי אם בדברים שהם עסקי המלך כגון ענייני הדרכים והתסקאות [מסי הקרקע] שלו, אבל עסקי ישראל עם חבירו ישראל אין לנו לדון ביניהם דיני המלכות, ע"כ. והובאו דבריו במהרי"ק (שרש סו).

**והמרדכי** (מרדכי השלם עמ' קפו מובא בב"י חו"מ סי' שסט) הביא דיש מפרשים דדוקא בקרקע שייך לומר דד"ד, ויש מפרשים שאפי' בשאר ענין בממון. ועיין במ"מ (מלוה פכ"ז הי"א) ובי"ב (חו"מ סי' שסט ע"מ). ד"ה ומה שאמר.

ועיין ברמ"א חו"מ סי' שס"ט (סעי' ה) שהביא להלכה בשם י"א דלא אמרינן דד"ד אלא במסים ומכסים התלויים בקרקע כי המלך גוזר שלא ידורו בארצו כי אם בדרך זה אבל בשאר דברים לא, וי"א דאמרינן בכל דד"ד, ולכן המלוה על המשכון יכול למכרו אחר שנה הואיל וכן דינא דמלכותא וכן הוא עיקר, עכ"ל. וכ"כ בס' שו"י (סעי' ז) דהכי נהוג היום להחזיר כל גניבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות, מכח דד"ד. ועיין בשו"ך (יו"ד סי' קסה ס"ק ח) שביאר דס"ל להרמ"א דד"ד נאמר בכל דבר. ומ"מ היכן שדין המלכות הוא נגד משי"כ בתורה לא אמרינן דד"ד וכמ"ש הרמ"א גופיה בס' שס"ט סי' א. [ועי' במב"ט (ח"א סי' קצד) שכתב שאם יש חוק המלכות שאם יבא אחד ויוסוף בדמים הרשות בידו, אין כה"ג ואעפ"כ כשרים מדינא דמלכותא. ועי' באמרי יוסף (ח"ב סי' קנ"ג) שכתב דכיון שנחלקו הפוסקים אם דד"ד נאמר רק במסים לטובת המלך או גם בשאר דברים שנעשו לתקנת המדינה, הוי ספק ומוקמינן הדבר ביד המוחק. והביאו הפתח"ש (שכירות פ"ה סי' ז), אולם בש"ת הצלת השרון (ח"א חו"מ סי' ח) כתב דכיון דהוי ספק דרבנן (דד"ד לדעתו הוי דרבנן כמ"ש הבי"ש (אה"ע סי' כח א"ק)) מוקמינן אדינא דבכל ספק תקנתא מוקמינן אדינא כמבואר במל"מ. [ועי' בערך שי (חו"מ סי' עג סעי' ד), בדונב מישרים (ח"א סי' עז), באמרי יוסף (ח"ב סי' קב אות ב) ובהז"א (ביק סי' י אות ט)]. ועי' עוד במהר"ם שיק (אה"ע סי' כ"א) שכתב בענין נשואין שעושין ישראלים אצל המלכות דאין בהם חשש קדושין ולא בעינן גט דלא שייך לומר דד"ד, והכלל בכל עניני אסור והיתר אין שייך לומר דד"ד.

### ג. חוקים לתקון המדינה

מבואר מכל הני"ל דכל חוקי המלכות שהם לתקון המדינה אמרינן בהו דד"ד, ואפשר דאף להש"ך אמרינן כן אם אינן נגד חוקי התורה. ואף תיקוני הדרכים וכדו' שאינם נוגעים לממון המלכות הרי הם בכלל זה, וכמבואר בלשון הספר התרומה (שם) הנ"ל שכתב דד"ד אינו נוהג כי אם בדברים שהם עסקי המלך כגון "ענייני הדרכים" והתסקאות, ע"כ.

ולפי זה קנס שהוא מחמת חוק שהוא לתועלת הדרכים חייבים לשלמו משום דד"ד שהרי הוא ממון לתועלת עמדת הדרכים. [ועיין במב"ט (ח"ב סי' קנ"ג) שגם על קנס שיש לו קצבה אמרינן דד"ד. וכן נקט במשנה הלכות (ח"ט סי' שלד נתיב ד)].

### ד. חוקים שהם לתועלת שמירת הנפש

אלא שאכתי יש לדון על חוקים שהם לתועלת שמירת הנפש האם אמרינן בהם דד"ד (וכגון לחגור חגורה בשעת הנסיעה וכדו'), דשמא לא נאמר דד"ד אפי' לתקון המדינה אלא על דברים הנוגעים לממון וקבלת כספים לתועלת עסקי המלכות ועל דברים שהם לתועלת לכל ולא לתועלת של בן אדם פרטי. [ועיין בלבוש (סי' שסט סעי' י"א) שכתב שלא נאמר דד"ד אלא דבר שיש לו הנאה למלך או שהוא לתקון בני מדינתו ב"עניני משא ומתן" שביניהם].

ומ"מ יש לומר שבחוקים שיש בהם משום שמירת הנפש ונוגעים נמי לתועלת התנועה שהרי הם מונעים ריבוי האסונות בדרכים ומאפשרים נסיעה ללא עיכובים לכאורה הוא נמי בכלל עסקי המלך לצורך בני המדינה ואפי' על דעת לשלם אסור לעבור עליהם משום דד"ד וזה בכלל "עסקי הדרכים" הני"ל. וכן מצאתי במשנה הלכות (ח"ד סי' רכו ד"ה ואכחד) שכתב שהחונה מכונית ברחוב במקום אשר אסור מדינא דמלכותא לחנות שם עובר בזה על דד"ד וכן גזל את הרבים.

וכן העירוני לדברי השבט הלוי (ח"י סי' רצ"א) שכתב שתקנות שנעשו ע"י שלטון שנעשו לטובת הצבור למנוע אסונות ואם לא נעשו על ידם היה חיוב עלינו לעשות כזה אסור לעבור עליהם. וע"כ פשוט דאסור ע"פ הלכה לעבור ברמזור ואדם בכל האזנים גם כשאין מכוניות מתקרבות ממש דהירוס הסדר מביא לידי סכנת נפש, ודו"ק. שו"מ פתחי חושן (ח"ד עמ' י' ד"ה ויש לדון) דאפשר שבחוקים הנוגעים לשמירה על הנפש והרכוש כגון חוקי התנועה וכיוצא ואף בדיני ממונות הנוגעים לכל בני המדינה א"צ לד"ד ויש כח ביד כל שלטון העושה לטובת בני המדינה לחקוק חוקים ולענוש ולקנס לכל מי שיעבור עליהן. ועיין עוד בחת"ס (ח"ו סי' ד"ה וע"ד) ובי"ב (סי' שכט ס"ק יז) שמוכח שדינים שהם לשמירת בני המדינה ורכושם אמרינן דד"ד. ועי' במשנה הלכות (ח"ט סי' שלט) שהאר"ך בביאור דבריהם. ועי' עוד באבנ"ז (יו"ד סי' תנ"ה אות ב) שכתב שחלילה לאורח לצאת מארצו ללא רשיון שהרי דד"ד.

### מסקנא דדינא-

העולה לדינא, חוקים הנוהגים לשמירה על הנפש והרכוש כגון חוקי התנועה וכיוצא ואף בדיני ממונות הנוגעים לכל בני המדינה יש משום דינא דמלכותא דינא ויש כח ביד כל שלטון העושה לטובת בני המדינה לחקוק חוקים ולענוש ולקנס לכל מי שיעבור עליהן.

## פניני הלכה ומנהג

(מקורות לדינים ומנהגים, מובאים בלשון הפוסקים)

### "עניני זימון (א)"

אם זימון הוי דאורייתא או דרבנן י"ודע, דברכת הזימון נפיק מקרא "גדלו", או "כי שם ה' אקרא", או מקרא "את ה' אלקיך זו ברכת הזימון" (ברכות מה. מח.); ומשמע דהוה דרבנן וקרא אסמכתא הוה. אבל בלבוש (קצט, ס"ח) [כתב] דאנדרוגינוס חייב לזמן במינו דספק תורה לחומרא". (פרי מגדים מ"ז קצב, א. וכ"כ בשעה"צ קצו, טז דהוי דרבנן) - "ברכת זימון ילפינן מדכתיב את ה' אלקיך, ונראה דהיינו ברכת זימון בעשרה או יותר דמוכרין את ה', דהכי משמע קרא את ה' אלקיך, אבל זימון דשלשה לא הוי אלא מדרבנן". (קריית ספר להמב"ט, פ"ה ברכות) - "נראה דהיינו הזכרת השם בעשרה הוא דרבנן, אבל עיקר ברכת זימון דאורייתא הוא". (הזו"א סי' לא, א)

### מהות הזימון

"וענין הזימון הוא דרך אזהרה והתראה להתעורר לברכה מתוך כוונה". (מאירי ברכות ריש פ"ז)

- "יחובת זימון הוא מפני כבוד הבורא, כשהן מתחברין ומתרין זה לזה לברכו, ומשום ברב עם הדרת מלך". (ריטב"א ברכות ריש פ"ז)

- "וואין לשון זימון אלא שאחד זימן השנים, שיהיו מוכנין ומזומנין להצטרף יחד לברכת המזון". (משני"ב קצד סק"א)

### הטעם שלא נזכר בו שם ומלכות

"יוכלל הדבר כל ברכה שאינה קבועה והיא נעקרת לפרקים אינה טעונה הזכרה, שהרי אפילו ברכת זימון שהיא מן התורה, מפני שהיא נעקרת מן הברכה לפרקים אין בה הזכרה ומלכות... מפני שהרשות ביד השלשה לאכול כל אחד ואחד לעצמו". (השגות הראב"ד, ברכות פ"ט מד. ברי"ף)

- "ומתוך כך לא הזכרה בו אזכרה ולא מלכות הואיל ולא הותקנה אלא לאזהרה, אלא שבעשרה הותקנה הזכרת השם...". (מאירי ברכות ריש פ"ז)

- "ברכת זימון שאני שהרי היא הכנה והזמנה לכמה ברכות ולכן קוראין אותה ברכת זימון, ולכן הוה כאילו גם בה יש שם ומלכות, וזהו שאומרים בברכת זימון "נברך שאכלנו משל"ו כלומר נברך בשם ומלכות, אע"ג דעיקר הכוונה הוא שיענו ברוך שאכלנו משל"ו גם זה נכלל בה". (ערוך השלחן קצב ס"א. וכ"כ המ"ב סי' ר ס"ק ח)

"רבותי נברך" איננו חלק מהזימון "בזוהר הזהירו לומר בפיו קודם ברכת המזון יתן לנו הכוס ונברך" או "באו ונברך" לפי שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה בפה עובר לעשייתו כדי להמשיך הקדושה, ומזה נוהגים לומר בלי"א (רבותי מיר ועלין בענטשין) והם עונים יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם". (משני"ב קצב ס"ק ב)

### הטעם שנשים אינן חייבות

"י"י"ל הטעם דלא רצו חכמים להטיל עליהם חיוב ברכת הזימון כשהם בפני עצמן, משום שאינו מצוי כ"כ שיהיו בקיאות בברכת הזימון". (משני"ב קצט ס"ק טז)

- "ואפשר עוד, משום דלכתחילה מצוה מן המובחר בשלשה לברך על הכוס... ובאשה גנאי הדבר". (שעה"צ שם ס"ק ח)

הטעם שקטנים אין מזמנים מדין חינוך "והטעם שלא הזכיר הברייתא וקטנים מזמנין לעצמן, לפי שהקטנים אינן חייבים בשום מצוה אלא על אביהן מוטל לחנכם, וכיון שהיא חברת קטנים אינם מצווים בזימון". (כסי"מ פ"ה ברכות הי"ז. ועי' ספר כיצד מזמנים מה שביאר)

## האם אמרינן בעבידתיה טריד באיסור יחוד

מבואר בש"ס ב"מ (צא). דבאיסור שהוא משום חשש הרהור אם הוא טרוד במלאכתו שרי דשוב לא חיישינן לה ('בעבידתיה טרידי'). וכן פסק השו"ע (אה"ע סי' כג סעי' ג). וכן מצינו בפוסקים, עיי' בפלתי (ססי קצה ס"ק ו) שכתב שהטעם שמוותר למשמש הדופק של אשתו נדה, במקום פק"י, הוא משום דבעבידתיה טריד. וכ"כ הבנין ציון (ססי עה), וכן מסיק בלחם ושמלה (סי' קצה שמלה ס"ק ב). וכן מצאתי באג"מ (יו"ד ח"ג סי' נד אות א, ועיי"ש באה"ע ח"ד סי' סב אות א).

מעתה יש להסתפק האם באיסור יחוד אמרינן סברא זו. דאף שלדעת רוב הפוסקים הוא איסור תורה כמו שבארנו בס"ד בגליון ל"ד, מ"מ איסור זה אינו איסור בעצם אלא משום חשש ממשול עבירה כדמוכח נמי מרש"י ומתוס' הרא"ש (קדושין פא: ד"ה מתיחד אדם). וכ"כ החזו"א (הגהות על אבי עזרי אסי"ב פכ"ב הי"ב אות ח ואות ו), ועיי"ן בזה בדבר הלכה (סי' ב אות ט בהגה).

ולכאורה יש להוכיח דלא מהני היתר הנ"ל באיסור יחוד מהא דאיתא בקידושין (פב). הובא ברמ"א (אה"ע סי' כב סעי' ב) דכל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים. ופירש רש"י "אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס בהו וכולן מחפות עליו ואילו איש אחרינא בין שתי נשים תנן אבל עם שלש או ארבע שפיר דמי". מבואר מרש"י דמי שעסקו עם הנשים חשוד טפי וע"כ אסור הוא ביחוד אפילו עם הרבה נשים.

אולם הרא"ש (פ"ג סי' כז) פירש בשם הר"ח דאע"פ שנושא ונותן תמיד עמהן לא יתייחד עמם ואע"פ שהיה ראוי להתירו יותר משום "דבעבידתיהו טרידי" או משום דאינו יכול לזהר אפ"ה אסור, ע"כ. ועיי"ן בב"ח (אה"ע סי' כב אות ד) שכתב שכן הוא דעת הרמב"ם (אישות פכ"ב הי"ח). וכן הביאו התוס' הרא"ש (קידושין פב: ד"ה כל שעסקו) והמרדכי (סי' תקמ).

ועיי"ן בשו"ע (סי' כב סעי' ז) שפסק כדברי הר"ח. ועיי"ן בחלקת מחוקק (סי' יא) ובט"ז (שם סי' ה) שנקטו שהרא"ש והרמב"ם פליגי על רש"י ודינו של מי שעסקו עם הנשים שוה לשאר אלא שהיה הו"א להתיר אצלו טפי מחמת שטרוד במלאכתו. ולפ"ז מוכח דלא אמרינן סברא זו להתיר באיסור יחוד בכל אנשים. [ושוב העירוני שבציץ אליעזר (חי' סי' מ פ"ט) למד מדברי הרא"ש הנ"ל דלא אמרינן בעבידתיה טריד באיסור יחוד].

אלא דלפ"ז צ"ע מאי שנא יחוד משאר האיסורים הנ"ל שמהני בעבידתיה טריד. וע"כ צ"ל דשאני יחוד ש"מצב" האיסור קיים שהרי הוא מתייחד וטרדתו אינו מוציאה אותו ממקום יחוד אלא מהרהור לעבירה לחוד וע"כ אכתי חיישינן שיתעורר לעשות איסור, מחמת ש"גורם" ההרהור אכתי קיים, משא"כ בהסתכלות דכל האיסור הוא מחמת ההתבוננות בדבר האסור, כשטרוד בדבר אחר אינו מתבונן כלל ואין כאן כלל סיבה לעוררו לעבירה.

ועוד י"ל דשאני התם שאין בכל משך היחוד משום טירדה וע"כ אסור. ואיכא נפ"מ בין ב' הטעמים וכגון שנעל הדלת בעודו טרוד במלאכתו דלטעם הראשון אסור ולטעם השני מותר.

אלא שעל החילוק הראשון קשה מדברי הפלתי ודעימיה שאמרו היתר של טרוד במלאכתו באיסור "לא תקרבו", והרי בזה נמי עצם האיסור קיים אלא שטרוד הוא. אולם אכתי יש לחלק דשאני התם שהנגיעה היא מוכרחת לצורך הרפואה ועליה אין חשש מחמת שטרוד הוא משא"כ ביחוד שאין בנעילת המקום שום צורך בדבר שהוא טרוד בו וע"כ חוששין לאיסור, ודו"ק.

שו"ר בנשמת כל חי (אה"ע סי' א ד"ה הן אמת) שהקשה כנ"ל והביא שתי החילוקים שכתבנו להלכה. וכן פסק הגרש"ז אצ"ל (נשמת אברהם אה"ע סי' כב ס"ק א ד"ה בדיקת) דלא אמרינן בעבידתיה טריד באיסור יחוד.

אלא שהרדב"ז (חי' סי' תפא) צירף עכ"פ להתיר בנידון דשם, הנוגע להלכות יחוד, משום הסברא דבעבידתיהו טרידי בצירוף עוד כמה טעמים להתירא. ובנשמת כל חי (אה"ע סי' א ד"ה עוד כתב הרדב"ז) תמה עליו ע"פ דברי הרא"ש הנ"ל. אולם מדברי הרדב"ז משמע שלא כתב כן אלא לצירוף בעלמא. ועיי"ן עוד בשבט הלוי (ח"ד סי' קסז ד"ה הרי) שנקט שבמקום יחוד (עיי"ש שמחלק בין "איסור" יחוד ל"מקום" יחוד), מהני האי סברא. וכ"כ באג"מ (אה"ע ח"ד סי' סה אות א, ויו"ד ח"ב סי' פב) אבל היכן דאיכא משום איסור יחוד אסור וכנ"ל. ועיי"ן בישכיל עבדי (חי' הערות אות ה דף קב:). ודו"ק.

### המשך מעמוד קודם

טעם שחוזר והמזמן לומר "ברוך שאכלנו משלוי" והטעם שהוא צריך לחזור ולומר ברוך שאכלנו משלו וכו' מפני שפעם הראשון כשהתחיל לומר נברך וכו' אינו אלא כמו הזמנה שמזמן אותם כמי שאומר הבו לבבכם והטו אזניכם לשמוע למה שאומר נברך וכו' שהוא לשון עתיד ולכך צריך ליטול רשות מקודם שיתחיל, מפני שלשוננו הוא לשון צווי שמצוה להם שיברכו שכבר נתנו לו רשות על זה, והם מתחילין ומברכין כמו שאמר, אבל הוא עדיין לא בירך והוא כבר אמר נברך, לפיכך מתחיל הוא אחר כך ומברך ואומר ברוך שאכלנו כו', כלומר שגם הוא כולל עצמו עמהם ומברך ומרומם אותו יתברך על שאכלנו משלוי". (לבוש סי' קצב ס"א)

בענין "ברוך הוא וברוך שמו" וטעם אמירתו "והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך הוא וברוך שמו, ברוך אתה וכו'". (טור סי' קצב) - "איכא לתמוה מנא ליה לרבינו לומר כך, כי לא נזכר בגמרא ולא כתבו לא הר"ף ולא הרמב"ם... ואפשר לומר דטעם נוסח זה הוא, לפי דבריש פרק שלשה שאכלו (ברכות מה). איתא, מנה"מ דבשלשה מזמנין א"ר אבהו דאמר קרא כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו. ובפרק אמר להם הממונה (יומא לו). תניא רבי אומר כי שם ה' אקרא וגוי' אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל לאלקינו, חנניה בן אחי רבי יהושע אומר... בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה. נראה דמכאן למדו הקדמונים גבי ברכת הזימון שחייבים אנתנו לברך את שמו וליתן גודל בשני דברים, האחד הוא שישב ויאמר ברוך שאכלנו משלו וכו' השני הוא שעוד יתן ברכה דהיינו שיאמר ברוך הוא וברוך שמו, דמכתוב אחד נפקא לן תרוייהו". (בי"ח שם)

- "ודע דאף הפוסקים שהסכימו לאומרה היינו בזימון, אבל כשמברך ביחיד לכולי עלמא מתחיל ברוך אתה ה' ואין לומר ברוך הוא וברוך שמו כלל, וטעמא נ"ל כמ"ש בדרכי משה דאומרים ברוך הוא וברוך שמו כדי שיהא הפסק בין ברכות זימון לברכת המזון, וזה לא שייך ביחיד. ועוד נ"ל דדוקא המברך אומרו ולא השניים שמזמנין עמו". (אליה רבה קצב סי' ב, וכ"כ המשגיב שם).

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים" להערות בטל' 6711693 02

### פניני מוסר

#### מתוך אהבת ה' יגיע לאהבת חברו

"ועיקר מצות האהבה היא בלב שלא ישמח בתקלת חברו ח"ו רק ישמח בטובתו ויצטער בצרתו עד שיתפלל עליו. ואופן קניית אהבה זו היא כאשר יתן אל לבו מאמרם ז"ל דאפילו בזמן שהרשעים בצער שכינה מצטערת מה לשון אומרת וכו' ומינה דכשאדם בנחת שכינה גם היא בנחת ואם כן יש לו לאדם שהוא אוהב את ה' לשמוח בשמחת קב"ה ולהצטער בצרתם. ועוד דכשאדם בנחת ויש לו עושר ונכסים לא יבצר מהרבות מצות ומעשים טובים ויש נתן רוח ליוצרו מה שאין כן כשאדם בצער לבו בל עמו ומקצר בעבודת השי"ת ועניות לא הניח מדה טובה..."

ומכלל האמור ישמע חכם שיש לשמוח שמחה גדולה כשרואה בני אדם עושים רצון קוניהם ולהצטער צער בנפש על עוברי עבירה... ועוד יש לאדם לשמוח בטובת חברו מאחר כי ברבות הטובה ירבה עשיית המצות ומע"ט וברבוי עשיית מצות ומע"ט גם לו מגיע הטובה שלא יכריעו תיבותיו את כל העולם לכך חובה וענש יענש על כל הרעה אשר גורם וברבות הטובה ע"י שחברו מכריע את העולם לכך זכות ביום טובה גם הוא יהיה בטוב". (פלא יועץ, אהבת רעים)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים" - להערות בטל' 6711693 02

לע"נ  
מרת מאיה נטלין בת אסתר ע"ה  
תנצב"ה

העלון נתרם ע"י משפחת ו. ה"ו  
לע"נ מרת מאטיל בת ר' ראובן ע"ה  
נלב"ע ח' כסלו תשמ"ח